گۆشەی فەتوا

وەڵامی شەرعی بۆ پرسیاری خوێنەران

ئامادەکردنی : م/ خلیل احمد

بسم اللّه الرحمن الرحيم

الحمد للّه رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين .

ئەم گۆشەیەی گۆڤارەکەمان فەتوای زانایان و وەڵامی پرسیار و کێشەی خوێنەرانی بەڕێز دەربارەی بابەتی فیقھ و حەدیس و ئەو شتانەی پەیوەندیان بەشەرعەوە هەیە لەئامێز دەگرێت، بەویستی خوای گەورە لە هەموو ژمارەیەکی ئەم گۆڤارە بەنرخەدا ژمارەیەك فەتوا و وەڵامی بەسوودی زانایانی متمانە پێکراو و سەرچاوەی زانستیی متمانە پێکراو دەخەینە بەردەستی خوێنەران، ئەمەش وەڵامی چەند پرسیارێکە:

پ ١ / ئایە حوکمی کڕین و فرۆشتنی (چەکی مادەی ١٤٠ چییە لە شەرعدا)؟

وەڵام / خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَن جَاءهُ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَانتَهَىَ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ [سورة البقرة: ٢٧٥] .

واتە: خوا کڕین و فرۆشتنی حەڵاڵ کردووە و سووی حەرام کردووە، جا ئەوەی ئامۆژگاری پەروەردگاری پێگەیشت و وازی هێنا ئەوەی دەست کەوتووە بۆ خۆی کاری لێپرسینەوەشی دەکەوێتە لای خوا، بەڵام ئەوەی دەست بکاتەوە بە سوو خۆریی ئا ئەوانە

جێنیشینی ناو ئاگری دۆزەخن و ژیانی هەمیشەیی تێدا دەبەنە سەر .

وە دەفەرموێ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ﴾ [سورة البقرة: ٢٧٨-٢٧٩] .

واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە پارێزکار و خواناس بن و واز لە پاشماوەی سوو بهێنن ئەگەر ئیماندارن خۆ ئەگەر وا نەکەن ئەوە جەنگ لەگەڵ خوا و پێغەمبەرەکەیدا ﷺ ڕابگەیەنن، خۆ ئەگەر تەوبە بکەن و لە سوو خۆری واز بهێنن ئەوە تەنها سەرمایەکانتان بۆ هەیە وەریگرنەوە نە ستەم دەکەن لە قەرزارەکان نە ستەمتان لێدەکرێت .

وە جابری کوڕی عەبدوڵا فەرموویەتی: ((لعن رسول الله ﷺ آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه، وقال: هم سواء)) رواه مسلم .

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ نەفرینی کردووە لە سوو خۆر و سوودەر و نوسەرەکەی و هەردوو شایەتەکەشی، فەرموویەتی: ئەوانە هەموویان لە تاواندا وەك یەکن .

دوای ئەوە: (شیك) یان (سەك) یەکێکە لە جۆرەکانی کاغەزی بازرگانی (الأوراق التجارية) کە بریتین لە چەند بەڵگەنامەیەك کە پابەندبونیان تێدایە بە دانی بڕێك پارە کە بە پێی باو لە دوای کاتێکی کەم مافی دانەوەی هەیە .

جۆرەکانی کاغەزی بازرگانی

یەکەم: (کۆمبیالا): بریتیە لە فەرمانێکی نووسراو بە پێی چەند بارودۆخێکی تایبەت – کە یاسا دیاریکردووە– کەسێك کە بە ڕاکێشەر حیساب دەکرێت ئاراستەی دەکات بۆ کەسێکی تر کە بەلێبراو ناو دەبرێت داوای ئەوەی لێدەکات کە بڕێك پارەی دیاریکراو لە بەروارێکی دیاریکراودا یان شیاوی دیاریکردن بێت بدات بە کەسی سێیەم (کەسی کەڵك وەرگرتوو / مستفيد) یان بە هەڵگری ئەو بەڵگەنامەیە (حامله) .

دووەم: (سەنەد): بریتیە لە پابەند بوون بە دانی بڕێك پارەی دیاریکراو لە بەروارێکی دیاریکراودا یان شیاوی دیاریکردن بێت بۆ بەرژەوەندی کەڵك

وەرگـر (مستفيد) یـان هـەڵگر (حامـــل)ی سەنەد .

ســـێیەم: (شـــیك) یـــان (ســـەك): فەرمانێکە بە نوسین ئەو کەسەی پـارەی لە بانك داناوە (ئەو کەسە چ تاك بێت یان کۆمپانیا یان حکومـەت) واژوی دەکـات و فـەرمان بـەو بانکـە دەکـات کـە بڕێکـی دیاریکراو لـە کـاتی داوا کردنـدا بـدات بـە کەسی سـێیەم (مستفيد) یـان بـە خـودی خاوەن پارەکە یـان فـەرمانی یـان هـەڵگر (حامل)ی ئەو (شیك) سەکە .

جـا ئـــەم کاغـــەزە بازرگانیانـــە بـــە دەستەواژەی مامەڵەی سـەردەم حیـساب دەکـرێن، وە مـاف سـامانی و نەقـدی و قـەرزی لـە لابـوون جـێگیر دەکـەن، وە چەندین تایبەتمەنییان هەیە لەوانە:

١ ـ ئەم کاغەزە بازرگانیانە بەڵگەنامەی قـەرزن بـە شـێوازێکی کـورت و پوخـت نوسراوەتەوە .

٢ ـ فەرمان بە دانەوەی تێدا ڕەهایـە و نەبەستراوە بە هیچ مەرجێکەوە .

٣ ـ بابەتیان بڕێکە لە پارە کە پێویستە بدرێت، ئێستا بێت یان دواتر .

٤ ـ دەتوانرێت بـە ئاسـانی جێگۆڕکـێ و گواستنەوەی لە نێو خەڵکدا پێبکرێت .

حوکمی دروست کردنی ئەم کاغەزانە و مامەڵە پێکردنیان

بە کورتی حوکمی دروست کردنی ئەو کاغەزانە ئەگەر سووی لە سـەر بێـت یـان قازانجێکی بە مەرجگیراوی تێدا بێت ئـەوا زۆربەی زانایـان و توێـژەرەوایان ئەسـڵەن بە حەرامیان داناوە دروست بکرێن[1] .

جا مەگەر ئەوانـەی تێـدا نـەبێت ئـەو کاتە دەتوانین بڵێین:

پێشەکی دەبێ بزانین ئەم کاغەزانـە لـە حەقیقەتدا تـەنها بـریتین لـە چەند پـەڕە کاغەزێك چەند ژمارە و شتێکیان لە سـەر نوسراوە، کۆمەڵە مافێکی سامانی و قەرز دەنـوێنن و جـێگیر دەکـەن، جـا حـوکمی هەریەك لەمانە نازانرێت تاوەکو ئامانج لـە دروستکردنیان نەزانرێت .

---

[1] بڕوانـە ئـەم سەرچـاوانە: (في الـــشركات، شـــركة الـــمساهمة، فقه الزكاة، حكـــم ودائـــع البنـــوك، الربـــا والـــــمعاملات الــــمـــصرفية، الإســـلام ومـــشكلاتنا الـــحضارية، لـلـمعاملات المالية الــــمعاصرة ، أســـواق الأوراق الـــمالية والـــمصارف الإسلامية، بنوك تجاريـــة بدون ربا، الأعمال الـــمصرفية والإسلام) ... هتد .

سەنەد: ئامانج لە دروستکردنی بەڵگەنامەیەکە قەرزێکی دواخراو جێگیر دەکات، جا جێگیر کردن و پشت ئەستور کردنی قەرز داخوازییەکی شەرعییە و ئیسلام بانگەوازی بۆ کردووە، بەڵام وەك وتمان بانکی سوو خۆر (سوو / ریبا) وەردەگرێ لە سەر ئەم جۆرە بەڵگەنامانە، هەرچەندە دروستکردنی سەنەد لە خودی خۆیدا حەرام نییە و مەکروهیش نییە بەڵکو لە شەرعی ئیسلامدا خوازراوە بە بەڵگەی قورئان و سوننەت .

٢ ـ کومبیالا: ئەگەر بە وردی دیراسەی کومبیالا بکەین وەك لە پێشەوە پێناسەمان کرد دەبینی شێوازێکە لە شێوازەکانی عەقدی حەواڵە کە شەرعزانان بە درێژی حوکمەکانیان ڕونکردووەتەوە، کە بە کورتی پێناسەکەی بریتییە لە (نقل الدَّين من ذِمَّةٍ إلى ذِمَّة)[٢].

واتە: گواستنەوەی قەرز لە گەردنی کەسێکەوە بۆ گەردنی کەسێکی تر.

وە بزانە لە حەواڵەدا سێ لایەن هەیە:

یەکەم: قەرزار . دووەم: قەرزدەر .

سێیەم: ئەو کەسەی قەرزەکە لە جیاتی قەرزار دەداتەوە .

ئایینی ئیسلامی پیرۆز ڕێگەی بە گواستنەوەی قەرز داوە، چونکە خەڵکی پێویستیان پێی دەبێت، بەڵگەش لە سەر ئەم کارە سوننەت و یەکدەنگی زانایانە، کەوابوو ئەگەر حەواڵەکە مەرجەکانی تێدا بوو وە (کومبیالا) بە شێوازێکی شەرعی نوسرایەوە ئەوا دروستە و کاری پێ‌دەکرێت .

(شیك: سەك): وە لە پێشەوە پێناسەمان کرد فەرمانێکە بە بانك کە بڕێکی دیاریکراو پارە بدات بە کەسی سێیەم یان بە خودی خاوەن پارەکە یان هەڵگری (شیك)ەکە .

جا ئەگەر بە وردی دیراسەی ناوەڕۆکی ئەم پێناسەیە و سەرجەم پێناسەکانی تری (شیك) بکەین کە لە کتێبە ئابوری و بازرگانییەکاندا تومارکراوە دەبینین شیك بریتییە لە حەواڵە و گواستنەوەی قەرز یان کردن بە وەکیلی بانك لە جیاتی

---

[٢] مغني المحتاج للشربيني، نهاية المحتاج للرملي .

خاوەنی پارەکە، جا لە ڕووی نوسینی شیك و بەکارهێنانی بۆ ئەو مەبەستانەی بۆی نوسراوە هیچ ڕێگرێك نییە لە شەرعدا و ئەمیش دەچێتە ژێر ئەحکامی حەواڵە یان وەکالەوە .

هەروەها ئەگەر فەرمانەکە لە لایەن خاوەنی پارەکەوە بوو بۆ خودی خۆی نەك کەسی سێیەم ئەوە پێی دەگوترێت گێڕانەوە (استرجاع) و ئەحکامی سپاردە (الوديعة) لە خۆ دەگرێت .

دوای ئەو پێشەکییانە ئەو کاغەزانەی بۆ ماددەی (١٤٠) نوسراون بریتین لە جۆری سێیەم واتە (شیك)ن، جا دوای لێکۆڵینەوەی نوسراوی سەر ئەو جۆرە کاغەزانە و دیراسەی شیك لە لایەن زانایانی پسپۆڕەوە[٣] دەرکەوتووە شیك یان حوکمی حەواڵە یان وەکالە یان سپاردە (وديعة) لە خۆ دەگرێت .

جا (شیك)ی تایبەت بە ماددەی (١٤٠) بێگومان سپاردە (وديعة) نییە چونکە لایەنی سێیەمی تێدایە کەوابوو حەواڵەیە یان وەکالە، هەر کام لەم دووانە بێت حوکمی بەم شێوەیەی خوارەوە دەبێت:

حوکمی کڕین و فرۆشتنی کاغەزە بازرگانییەکان

بنیات لە سەر ئەوەی هەموو ئەو کاغەزانە بە هەموو جۆرەکانیانەوە ئەوە دەگەیەنن و نوێنەرایەتی ئەوە دەکەن کە خاوەنیان (واتە: ئەو کەسەی بۆی نوسراوە) قەرزی لای دەرهێنەری ئەو کاغەزانەیە (شیك) یان (سەنەد) یان (کومبیالا)، ئەمە لە لایەك و لە لایەکی تریشەوە گۆڕینەوەی دراو (العملة) بریتییە لە ئاڵوگۆڕی پارە بە پارە بە مەرجی دەست بە دەست بوون، جا لە کاتێکدا ئەو کاغەزانە دارو نین و نوێنەرایەتی قەرزێك دەکەن کەوابوو یەکێك لە مەرجەکانی ئاڵوگۆڕی دراو (العملة) لەو مامەڵەیەدا نوقسانە بۆیە باتڵ دەبێت، بەڵام جگە لە زێڕ و زیو و دراو مامەڵەی تری پێدەکرێت، چونکە (شت و مەك / السلعة) جگە لە زێڕ و زیو بە قەرز دەفرۆشرێت .

---

[٣] بڕوانە کتێبی: (الخدمات المصرفية) و (موسوعة القضايا الفقهية) و (الأسهم والسندات وأحكامها) و (قضايا فقهية معاصرة في المال والاقتصاد) وە چەندین کتێبی تر .

ابن رجب له كتێبی (القواعد)**دا ئـەڵێ:** (بيع الصكاك قبل قبضها وهي الديون الثابتة على الناس وتُسمَّى صِكاكاً لأنَّها تُكتَبُ في صِكاك وهي ما يُكتب فيهِ من الرَّقِّ ونحوهِ ، فيُباع ما في الصَّك فإ ن كان الدَّينُ نقداً وبِيعَ بنقدٍ لَـمْ يـجزْ بلا خِلاف لأنَّهُ صـرفٌ بنسيئةٍ)[٤].

واتە: فرۆشتنی (سەك) پێش وەرگـرتنی لە كاتێكدا قەرزێكە سەلمێنراوە لــە ســەر دەرهێنــەری، وە پــێی دەگوترێت (صِكاك) **چونكە لە** (صِكاك)**دا دەنوسرێت كە بریتییە لەو شتانەی تێیـدا دەنوسرێت وەك پێست و شتی تر*.**

جـا ئــەوەی تێیدایـە دەفرۆشـرێتەوە ئەگەر قەرزەكە دراو (نقد) بوو وە فرۆشرا بە دراو (نقد) دروست نییە بەبێ جیاوازی زانایان چونكە ئاڵوگۆڕە بە قەرز .

لـەم قـسانەی (ابـن رجـب) ئـەوەمان دەسدەكەوێت كە:

یەكــەم: ئــەوەی لــەو كاغەزانــەدا دەنوسرێتەوە قەرزن .

دووەم: گۆڕینەوە دراو بـە دراو (بَيْعُ نقدٍ بنقدٍ) **ئەبێ دەست بە دەست بێ.**

وە پرسیار كراوە لە شێخ (محمــد بــن صالح العثيمين) **ڕەحمـەتی خـوای لـێبێت:** (ما حكم التعامل بالشيكات في بيع الذهب إذا كانت مستحقة وقت البيــع حيــث إنَّ بعض أصحاب الذهب يتعامل بالــشيـ كات خشية على نفسهِ ودراهمهِ أنْ تُسرق منه ؟

فأجاب:**لا يــجوز ا لتعامل بالشيكات في بيع الــذهب أو الفــضة، وذلــك لأنَّ الشيكات ليست قبضاً ، وإنَّما هي وثيقــة حوالةٍ فقط بدليل أنَّ الذي أخد الشيك لو ضاعَ منه لَرجع على الذي أعطاهُ إيَّاهُ ، ولو كان قبضاً لــمْ يرجع عليهِ** ، وبيانُ ذلك أنَّ الرجلَ لو اشترى ذهباً بدراهم واستلم البائع الدراهم فضاعت منه لــمْ يرجــع علــى الــمشتري، ولو أنهُ أخذ من الــمــشتري بالثمن، **وهذا دليلٌ على أنَّ الشيك لــيس بقبضٍ، وإذا لــمْ يكن قبضاً لــم يــصح البيع**، لأنَّ النبي ﷺ أمر ببيع الذهب بالفضة أنْ يكون يداً بيدٍ إلاَّ إذا كان الشيكُ مصدَّقاً من قبل البنك واتصل البائع بالبنك وقــال :

---

[٤] القواعد: (١ / ٣٩٦) نقــلاً عــن كتــاب الأســهم والسندات وأحكامها ص: (٣١٦) .

* ئێستا لە كاغەزدا دەنوسرێت .

ابقِ الدراهم عندك وديعةً لـــي فهـــذا قـــد يُرخص فيه)[٥].

واتە: حوكمی مامەڵە كردن بە چەكی دراو لە فرۆشتنی زێڕدا چیـیە؟ ئەگەر ئەو چەكە مافی وەرگرتنی هەبێت لە كاتی ئەو فرۆشـــتنەدا چـــونكە هەنـــدێ لـــە زەڕەنگـــەرەكان كـــار بـــە چـــەكی دراو دەكەن، لە خۆی و پارەكەی دەترسێ كە لـێی بدزرێت؟

ئەویش وەڵامی داوەتەوە:

دروست نییـە لـە فرۆشـتنی زێـڕ یـان زیودا مامەڵە بە چەكی دراو بكرێت چونكە چـــەكی دراو حیـــسابی وەرگـــیراوی بـــۆ ناكرێـــت، بـــەڵكو تـــەنها بەڵگەنامـــەی حەواڵەیە و بەس، بە بەڵگەی ئەوەی ئـەو كەسەی ئەو چەكەیە وەردەگرێت ئەگـەر لـێی ونببێت دەگەڕێتـەوە بـۆ سـەر ئـەو كەسـەی پێیـداوە، جـا ئەگـەر شـتێكی وەرگـیراو بێـت ناگەڕێتـەوە بـۆ سـەری، ڕونكردنەوەشی ئەوەیە ئەگەر پیاو زێڕی كڕی بە چـەند دیرهـەمێك و فرۆشـیارەكە ئـەو دیرهەمانـەی وەرگـرت و دوای ئـەوە لـێی ونبوو ناگەڕێتـەوە بـۆ سـەر كەسـی كڕیـار، ئەمـە بەڵگەیـە لـە سـەر ئـەوەی (شیك) وەرگیراو نییە، جا ئەگەر وەرگیراو و لەدەسـتدا نـەبوو ئـەوە ئـەو فرۆشـتنە دروست نییە، چونكە پێغەمبەری خوا ﷺ فـەرمانی كـردووە فرۆشـتنی زێـڕ بـە زیـو ئەبێ دەست بە دەسـت بـێ، مەگـەر ئـەو چەكەیە پەسەند و قەبوڵكراوبێت لە لایەن بانكـــەوە ئـــەنجا فرۆشـــیاری زێڕەكـــە پەیوەندی بكات بە بانكـەوە و بڵێـت ئـەو دیرهەمانـەی لـەو چـەكەدا هـاتووە وەك (سـپاردە / وديعـــة) لای خـۆت بهێڵـەوە، ئەمە لەوانەیە روخسەتی پێبدرێت.

دەبـــینی ئـــەم زانایـــەش كـــە كەسـایەتیەكی ناسـراو و یـەكێك بـوو لـە پێـشەوایان لـەم سـەردەمەدا ئـەڵێ: ئـەم چەكە تەنها بەڵگەنامەی حەواڵەیە.

وە پرسیار كراوە لـە شـێخ (ابن باز و عبد الرزاق عفيفـــي و عبـــد الله غـــديان) ڕەحمـەتی خوایـان لـێبێت: (هـــل بيـــع الشيكات أو الكومبيالا ت حلال ولو كـــان بالـــخسارة أي أقل من الثمن الـــمكتوب؟

---

(٥) فتاوى البيوع في الإسلام ص: (٧٧).

الـــجواب / بيع الشيكات على الكيفية الـــمذكورة لا يـــجوز لـــما فيهِ من ربـــا النسأ وربا الفضل)[٦].

واته: ئايا فرۆشتنى شيك و كومبيـالا دروســـته ئەگـــەر بێـــت و بـــە زەرەر بيفرۆشێت واته: بەكەمتر لەو بەهايەى كە تۆمار كراوه لە چەكەكەدا ؟

وەڵام: فرۆشتنى شيك بەو شـێوەيەى لە پرسارەكەدا هاتووه دروست نييه لەبەر ئەوەى هەر دوو جۆرى سووى دواخستن و زيادەى تێدايه .

وه لـــه وەڵامـــى پرســـيارێكى تـــردا زانايان (ابن باز،عبد العزيز آل الشيخ ، عبد الله غديان، صالح الفوزان ،بكر أبو زيـــد) **دەفەرموون:** (لا يـــــجوز بيـــع وشـــراء سندات النقود الـــحالة والـــمؤجلة **بأقـــل مِمَّا فيها** أو أكثر مِمَّا فيها **لأنَّ ذلك يُعتـــبر من صريح الربا ، وقـــد اجتمـــع في هـــذه الـــمعاملة ربا الفضل وربا النسيئة وكلاهما مُحرَّم** بالنص)[٧].

وه پرسيار كراوه لـه زانـاى گـەوره و فەرموودەناسـى سـەردەم شـێخ ئـەلبانى ڕەحمەتى خواى لێبێـت: (هل يـــجوز بيع الصك إلى إنسانٍ آخر غير صاحب الصك؟

له وەڵامدا فەرمووى: طبعـــاً هـــذا لا يـــجوز إطلاقاً لأنَّ هذا ربا ، لا يـــجوز أنْ يُباع السند الذي قيمتهُ ألف بتسعمائة مـــثلاً لأنَّ هذا شراء النقد بأقل من قيمتهِ، وهذا هو عينُ الرِّبا،ولكن الذي يـــجوز : يـــــجوز لصاحب الـــحق (مالك الصك) أنْ يتنازل عن حقهِ عند الـــمدين، أمَّا بطريـــق البيـــع والشراء بأقل فهذا لا يـــجوز ...)[٨].

بـه كـورتى واتـه: كـڕێن و فرۆشـتنى چەك دروست نييه چونكه ريبايه .

وه پرسـيار كـراوه لـه شـێخ (صـــالح الفوزان) **خوا بيپارێزێت:** (أردت شراء عملة أجنبية أو ذهب وحسبت القيمة بالـــدولار ودفعت السعر بالريال السعودي ثم أعطـــاني البنك مقابل العملة شيكًا بالعملة التي اتفقت على شرائها مع البنك، هل هذا جائز أم لا ؟

له وەڵامـدا فـەرمووى: بيع العملة بالعملة يسمى صرفًا، إن اتحد الجنس بين العملـــتين

---

[٦] فتاوى اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتـــاء : (١٣ / ٣٣٣) .

[٧] فتاوى اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتـــاء : (١٣ / ٣٣٥) .

[٨] أشرطة سلسلة الـــهُدى والنور، الشريط رقم : (٢٦١ / ٥) .

اشـــترط الحلـــول والتقـــابض في المجلـــس والتساوي في المقدار، وإن اختلف الجنس بين العملتين جاز التفاضل ووجب التقـــابض في المجلس بأن يسلم العملة ويستلم العملـــة لا بديلة عنها في المجلس ، **والـــشيك لا يعتـــبر قبضًا وإنما هو سند فقط، لو ضاع أو تلف رجع على من أعطاه إياه يطالب بحقه ولـــو كان قبضًا ما ساغ له الرجوع لأنه قـــبض حقه**، والحل الصحيح أن يقبـــضه العملـــة البديلة ويحولها إلى البلد الذي يريد)[٩].

کەواتــە کــڕێن و فرۆشــتنی چــەکی ماددەی (١٤٠) بـە پـارە چ بـە دۆلار بێـت یان بە دینار بە کەمتر یان بە زیاتر یان بە بەرامبــەر بێــت حەرامــە و بــەڵکو ســوو خــواردنی تێدایـە پـەنا بـە خـوا لـە ڕزقـی حەرام !

لە کۆتاییدا داوام وایە لـە موسـڵمانان ئەوانەی ئاڵوگۆڕی دراو دەکەن (الصيارفة) وەك چارەسەرێك بۆ خـۆ لادان لـەم کـارە حەرامە بۆ خۆیان و موسڵمانانیش ئەگـەر لــە تواناینــدا هەیــە بــە بەرامبــەرێکی (مەشــروع و مــەعروف و مــەعقول) ئــەو چەکانە وەرگرن بە بێ کڕین ئەنجا بۆیـان بگۆڕنەوە لە بانك پاشـان لـە حـەقی ئـەم کـارە کـرێ (عمولـە) لـە خـاوەنی ئـەو چەکانە وەرگرن إِنْ شـــاء الله) **ڕزگارمـان دەبێت لەو کارە حەرامە .**

وصلى الله على محمد وعلى آلِهِ وصحبهِ وسلَّم أجمعين[١٠].

پ ٢ / هەندی خەڵك هەن مامەڵە بە ڕیبا دەکـەن وە (ڕیبـا)ش دەخەنـە نێـو قاعیـدەی (الضرورات تبيح المحظـــورات) ئایـا حـــوکمی چـــییە کەســـێك قـــەرزار بێـــت لەکاتێکدا یان ئەبێ بیداتەوە یان دەدرێتە دادگـا لەبـەر قـەرزاری ئـەو کەسـەش ناچـار کاری ڕیبا دەکات ؟

وەڵام / دروس نییە مامەڵە کـردن بە ڕیبا بە هیچ شێوەیەك[١١].

---

[٩] الـــمنتقى مفتاوى الشيخ الفـــوزان الفتـــوى رقـــم : (٣١٦) .

[١٠] بۆ ئامادەکردنی ئەم بابەتـە ڕاسـتەخۆ سـوودم لـەم سەرچاوانەوە وەرگرتووە:
١ ــ فتاوى اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاء .
٢ ــ فتاوى البيوع في الإسلام .
٣ ــ الأسهم والسندات وأحكامها .
٤ ــ الـــــخدمات الـــمـــصرفية وموقـــف الـــشريعة الإسلامية منها للدكتور صلاح الدين عنـــزي .
٥ ــ بحوث فقهيـــة في قـــضايا اقتـــصاد ية معاصـــرة لـــمجموعة من الدكاترة الباحثين.
٦ ــ قضايا فقهية معاصرة في الـــمال والاقتصاد للدكتور نزير حماد .

پ ٣ / حوكمی شەرع چی یە دەربارەی نوسینی ئەوەی كە دوكاندارەكان دەینوسن لە وەسڵەكانیان (فرۆشراو وەرناگیرێتەوە و ناگۆڕدرێتەوە) وە ئایا ئەم مەرجە لەشەرعدا دروستە وە ئامۆژگاری بەڕێزتان چییە لەسەر ئەم مەسەلەیە ؟

وەڵام / فرۆشتنی شتومەك بەمەرجی وەرنەگرتنەوە و نەگورینەوە دروست نییە، چونكە مەرجێكی دروست نییە لەبەر ئەوەی زیان و چاوبەستی تیادایە وە لەبەر ئەوەی مەبەستی فرۆشیار بەم مەرجە ناچاركردنی كریارە بە قەبوڵكردنی شمەكەكە ئەگەر عەیبداریش بێت ! ئەم مەرجە وای لێ ناكات كە چاو پۆشی بكرێت لە عەیبەكانی كە تێدایەتی، چونكە ئەگەر عەیبدار بێت كریار دەتوانێت بیگۆڕێتەوە بەشتێكی بێ عەیب یان قیمەتی ئەو عەیبە وەرگرێتەوە لە فرۆشیارەكە، چونكە بەهای تەواو لەبەرامبەر شمەكی بێ عەیبە لە كاتێكدا فرۆشیار بەهای تەواو ببات وە شتەكەش عەیبدار بێت ئەوە بردنێكی ناحەقە لەبەر ئەوەی شەرع مەرجی عورفی وەك مەرجی بە زمان داناوە، ئەوەش لەبەر سەلامەت بردن هەر عەیبێك بۆ ئەوەی هەر كاتێك هەبوو بۆی هەبێت بیگێرێتەوە[١٢].

پ ٤ / حوكمی گوێگرتن بۆ ڕادیۆ چییە ؟

وەڵام / حوكمی گوێگرتن دەگۆڕێت بە گۆڕانی ئەوەی گوێی بۆ ڕادەگریت ئەگەر (حرام) بوو وەك گۆرانی وئامێرەكانی مۆسیقا ئەوە دروس نییە ونابێت گوێی بۆ ڕاگریت، وە دروستیش نییە هۆكار بیت بۆ كەسێك كە بیەوێت بیخاتە سەر ئەو شتانە، بەڵام بۆ بیستنی هەواڵەكان و وتارە دروستەكان ئەمانە دروستن، بەتایبەت بیستنی ووتارە زانستییەكان وخویندنی قورئان ئەمانە قەیدی نییە ئەگەر كەسێك گوێی بۆ بگرێت هەر چەندە ئەمانە مەژغوڵی دەكەن لەچەندەها كاری بەسود وە مەترسی ئەوەشی هەیە پلەپلە لە

---

[١١] فتاوى اللجنة الدائمة: (١٣ / ٢٩٤)، ژمارەی فەتوا: (٩٢٧٥) .

[١٢] فتاوى اللجنة الدائمة : (١٣ / ١٩٨) ژمارەی فەتوا: (١٣٧٨٨) .

حەڵاڵەوە گوێ ڕاگرێت بۆ حەرام وشتی نادروستیش، کەوابوو پێویستە ئینسان وریا بێت وپارێزگاری خۆی بکات لەو شتانەی زیانبەخشن وە چەندین شتی خراپ وبێ کەڵك بەهۆیەوە بڵاوبوەتەوە . داواکارین لە خوای گەورە سەلامەتمان بکات لەوەی خۆی پێی ناخۆشە وە سوپاس بۆ پەروەردگاری جیهانیان(١٣) .

پ ٥ / ئایا ڕێژەی دیاری کراو هەیە لە قازانجی بازرگانی یان قازانج سنوری بۆ دیاری نەکراوە ؟ وەڵامـان دەوێت لەگەڵ باسکردنی بەڵگە وە هەموو ئەو باجانەشتان لەبیر نەچێت کە ساڵانە بازرگان دەیدات .

وەڵام / دروستە هەر کەسێك شتێکی کڕی بۆ خۆی یان بۆ بازرگانی بیفرۆشێتەوە بە زیاتر لە بەهاکەی خۆی حازر یان بە قەرز، وە هیچ سنورێك نازانین دانرابێت لە قازانج خستنەسەر، بەڵام ئاسانکاری کردن پێویستە لەنێوان خەڵکدا لەبەر ئەو بەڵگانەی کە هاندەرن بۆی، مەگەر شتانێك نرخی دیاری کراو بێت لەشاردا ئەو کاتە بۆ موسڵمان نابێت بیفرۆشێتەوە بە نەزانێك بەزیاتر لەو نرخەی کە هەیە مەگەر لەو نرخە ئاگاداری کاتەوە، چونکە ئەگەر وا نەکات ئەوە جۆرێك لە خەڵەتاندنی تیادایە لە کاتێکدا موسڵمانیش برای موسڵمانە و ستەمی لێ ناکات وفێڵی لێ ناکات وخیانەتی لێ ناکات، بەڵکو لەهەر کۆیدا هەبێت نەسیحەتی دەکات . پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: " الدين النصيحة " (رواه مسلم في صحيحه).

واتە: ئایین تەنها ئامۆژگاریە .

وە لە (الصحيحين) دا لە (جرير) ی کوڕی (عبدالله اليماني) رضي الله عنه فەرموویەتی: " بايعت النبي ﷺ على إقام الصلاة وإيتاء الزكاة والنصح لكل مسلم".

واتە: بەیعەتم دا بە پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەر ئەوەی کە نوێژەکان ئەنجام بدەم، و زەکاتی ماڵ و سامانم بدەم، و ئامۆژگاری هەموو موسڵمانێك بکەم .

وصلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

---

(١٣) وەڵامی شێخ ناصر السعدي، کتێبی (الفتاوى السعدية) لاپەڕە: (٥٧٨) .